

FE I CIÈNCIA PODEN DIALOGAR?

*per Ana Alemany.
Departament de Biologia.
Universitat de les Illes Balears*

Crec que molt poques coses es poden afegir a aquest tema del qual se m'ha demanat que faci un breu comentari. Ha estat tractat en repetides ocasions per un bon grapat d'autors, molts d'ells de reconeguda vàlua, i també des d'enfocaments i punts de vista diversos. Tal vegada l'únic aspecte que, modestament, es pot aportar en aquest cas és el de l'apropament, ja que està escrit per una professora de la Universitat de les Illes Balears, creient alhora que científica, i dirigit, mitjançant la revista *Comunicació*, a un sector de persones probablement també creients, la major part de les quals viuen i treballen en la nostra Comunitat Balear. No és el meu objectiu donar lliçons, ni molt menys pontificar al respecte, sino únicament compartir pensaments i conviccions personals als quals he arribat després d'una dilatada trajectòria, tant des de la dedicació docent com d'implicació activa en diferents organitzacions eclesials de la nostra Diòcesi.

No fa massa temps que vaig llegir una citació que m'ha semblat engrescadora per tal de plantejar el tema que avui ens interessa: "La ciència pot existir sense la fe, però la fe no pot existir sense la ciència".

No hi ha cap dubte que la ciència se suporta per ella mateixa, és a dir que es va desenvolupant partint de suposicions raonades o de premisses hipotètiques, que molt sovint acaben transformant-se en noves troballes o descobriments, que, per altra part, seran quasi sempre superades en el futur. Perquè, de la mateixa manera que un atleta s'esforça per millorar les seves pròpies marques, la ciència, en el sentit més ample, contínuament és planteja assolir nous reptes: la màquina de vapor que ha fet possible la tracció mecànica des dels primers trens moguts amb aquest tipus d'energia, fins als transatlàntics gegants; el camí fet des de les primeres vacunes de Louis Pasteur, fins a l'ac-

tual recerca a nivell molecular per tal de poder combatre la sida; la penicil·lina, descoberta per Alexander Fleming, que va suposar l'inici d'una llarga llista d'antibiòtics tan indispensables a dia d'avui; el telèfon, el sistema de conservació en fred dels aliments, l'energia nuclear, els ordinadors, la carrera espacial... Quan ja ens sembla haver arribat al límit de la nostra capacitat d'admiració, una vegada rere l'altra la superam assabentant-nos que altres nous reptes han estat assolits.

Dins l'àmbit científic, però, són freqüents les controvèrsies, discussions, punts de vista contraposats, interpretacions diferents d'un mateix fet, perquè quasi tot és opinable, en especial allò que està en el límit o en la frontera. Com per exemple ho és ara el tema tan reiteratiu del "canvi climàtic": uns diuen que l'augment de la temperatura es deu a les nostres elevades emissions de CO₂, mentre que d'altres ho atribueixen a l'activitat solar, que darrerament sembla que està més encesa que de costum. O si més no, les opinions vers la causa de l'extinció dels dinosaures: va ser per l'impacte d'un meteorit gegant? o per l'aparició dels primers mamífers, que, encara que de grandària molt més petita, competien eficaçment amb ells perquè eren molt més actius? Potser que un dia se'n coneguïn les respostes, però sens dubte que la confrontació d'opinions és molt positiva, perquè moltes vegades en surt la solució.

Sembla contradictori, però, que a mesura que la ciència avança, el científic o el tècnic van concretant cada vegada més la seva parcel·la del saber, que és més puntual i específica. Però la realitat és que tots aquests petits avenços junts col·laboren en la construcció de l'espectacular edifici del saber. Potser que per aquest motiu, encara que es va guanyant en precisió i seguretat, la ciència avui és més conscient dels seus límits, ja que progressivament semblen ser més amples les seves possibilitats.

Però també és veritat que alhora es comencen a desdibuixar les fronteres de les diferents parcel·les del saber, de manera que, per exemple, no és senzill delimitar fins a quin punt arriba la ciència en sentit estricte, i quan comencen les humanitats. L'objecte del saber en molts de casos es troba dins un encreuament entre diferents disciplines. En quin punt acaba la bioquímica i comença la medicina? És pot marcar per exemple, la línia subtil entre la psicologia i la genètica? Per això es parla avui de tercera cultura, un lloc en el qual s'integren les humanitats i les ciències. La interdisciplinarietat és la millor garantia de l'enfocament adequat d'una bona part del saber. Per això crec que és més adient parlar de diàleg entre fe i cultura, si s'entén com a tal el conjunt de coneixements que poden donar més bé raó del món complex dins el qual ens desenvolupam.

Al contrari que la ciència, **la fe** en principi no es pot justificar a si mateixa, ja que no hi ha lloc per a explicacions o raonaments. Si n'hi hagués ja no seria fe. Potser sigui per aquest motiu que molt sovint hom pensa que un científic,

pel fet de ser-ho, no pot ser creient. És tracta d'una premissa absolutament falsa, que moltes vegades s'empra com a pretext. Hi ha científics que creuen en Déu i científics que no són creients, i no per això uns són de més o menys talla professional que els altres. Segons una enquesta promoguda als Estats Units per l'American Association for the Advancement of Science, i duita a terme pel Pew Research Center el maig i juny de 2009, el 51% dels científics dels EUA diuen que creuen en Déu o en un Ésser superior, enfront del 41% que no son creients. Curiosament el percentatge dels primers ha augmentat en relació amb una altra enquesta que es va fer el 1911, és a dir uns 100 anys abans, quan encara no s'havien divulgat a bastament les idees de Darwin sobre l'evolució i no s'havia descobert l'ADN. En aquell temps un 42% deia que era creient i més o menys la mateixa xifra afirmava que no ho era. És cert que la comunitat científica és menys religiosa que el públic en general, ja que a l'esmentada enquesta el 95% de les persones consultades varen dir que creien en algun tipus de deïtat. També hi ha diferències segons l'especialitat a què pertanyen i també segons l'edat dels enquestats, són més creients els químics que els físics o biòlegs, i també els joves d'entre 18 i 34 anys.

No sé si en el nostre país s'han obtingut dades sobre aquest tema, encara que probablement sigui una mica inferior la franja dels que creuen. Però de fet la fe és una opció personal que no s'hauria d'enfrontar mai a la ciència, perquè ambdues no són incompatibles i ambdues tenen com a objecte cercar la veritat. Encara que és cert que per a un científic, que té una ment acostumada a raonar-ho tot i a cercar sempre explicacions, la fe li pot semblar com un salt cap al buit, ja que significa passar d'una dimensió a una altra de ben diferent. Aquí no s'hi val voler-ho entendre, no serveix pretendre raonar. És a dir, arribats a aquest punt, la ciència s'atura de cop, i pot suposar un cert tipus de dificultat.

Fa uns anys vaig anar a escoltar una conferència que impartia el P. Albert Dou, jesuïta i prestigiós matemàtic. En algun moment de la seva intervenció va fer referència als miracles de Jesús i en el diàleg que va tenir lloc després, un dels assistents li va demanar què tenia a dir la ciència sobre els miracles. Una persona del públic es va oferir a respondre: "La ciència no té res a dir al respecte, ja que un miracle és un esdeveniment insòlit, per la qual cosa no es pot repetir experimentalment." Excel·lent exposició sobre els àmbits a què es refereixen ambdues, fe i ciència.

És possible el diàleg ciència-fe / fe-ciència?

S'ha esmentat al principi d'aquest article que **la ciència pot existir sense la fe**, encara que també és cert que pot, i per què no?, dialogar-hi. Emperò **la fe necessita el diàleg amb la ciència**. Representen objectes del

coneixement ben diferents, però haurien d'estar sempre interrelacionades, almenys pel que pertoca als creients.

Com és ben sabut, un dels temes que encara a dia d'avui provoca polèmica, sobretot dins certs sectors dels Estats Units, és el de l'evolució. La major part dels científics l'assumim com un fet innegable, que és ben tangible i demostrable i a més a més físicament necessari, ja que és del tot impossible el no-canvi. Evoluciona la matèria animada, però també ho fa la matèria inerta (la composició química de les primeres estrelles de l'univers és ben diferent a la de les estrelles actuals), però els canvis no sols afecten el món físic sinó que també evoluciona l'"immaterial". Això ho podem comprovar dins la nostra realitat personal: amb el temps va evolucionant el llenguatge, és a dir, la manera que tenim de dir les coses; sabem que dins nosaltres amb el temps canvia el sentit que tenim de l'amistat, de l'amor, la manera com copsam i comprenem la vida al nostre voltant; evoluciona, per què no?, la nostra fe. És evident que la fe ha de participar d'un procés evolutiu, perquè si no fos així es quedaria completament desfasada. Ens sembla evident, per exemple, que el Déu en el que creia el poble d'Israel reflectit en les narracions de l'Antic Testament (Déu jutge, Déu venjador...), és ben diferent al concepte que tenim d'Ell en l'actualitat (Déu amor, Déu pare/mare, Déu-amb-nosaltres...). En realitat no fa falta anar tan lluny en el temps, perquè basta recordar com hem viscut això mateix dins la nostra història personal. També ha canviat la manera com ara entenem que va succeir la creació del món (sabem que no va ser cosa només de sis dies, com creïem abans), alhora que tenim una visió diferent sobre qui foren Adam i Eva, o interpretam de manera més adient el que diuen molts de textos sagrats.

El diàleg és necessari i imprescindible

Però, per què han canviat així les coses? Els biblistes, juntament amb altres experts, han aprofundit en el coneixement històric, gramatical o hermenèutic dels textos antics. És a dir, hi ha hagut diàleg fe-ciència (en sentit ampli). I com a conseqüència d'aquest fet, la nostra fe ha madurat quan s'ha enriquit amb les interpretacions i els coneixements que abans eren desconeguts per nosaltres. La fe, encara que és paraula de Deu revelada, s'ha alimentat dels avenços de la (tercera) ciència. En aquest cas, doncs, es fa palès que ambdues han anat evolucionant alhora i, encara que caminen per vies independents, s'ha desenvolupat una interrelació fructuosa.

S'ha dit abans que la fe pot ser interpretada com un salt cap al buit. La realitat però no és així, ja que, com acabam de comprovar, la fe s'ha de fonamentar en l'experiència i els coneixements personals, almenys en determinats aspectes. Ho ha de fer d'acord amb la necessitat que cadascun en sent,

segons els signes dels temps. Quan repassam la Història de les Ciències, trobam en el Renaixement la primera gran revolució cultural. Havia arribat el moment de rompre amb el saber dels clàssics, la qual cosa va suposar canvis de vegades molt dramàtics, quasi impossibles d'esser superats. I és que a la humanitat sempre li ha estat molt difícil acceptar nous paradigmes perquè té/tenim una gran inèrcia enfront d'allò que és dramàticament novedós, la qual cosa representa un llast molt feixuc, tant a nivell personal com comunitari. En el segle XVI Miquel Servet va descobrir que la sang circulava dins el nostre cos, un fet tan impensable com irreal per a les ments d'aquell temps, i fou condemnat com a heretge per l'Església catòlica i cremat de viu en viu pels calvinistes. Quan en la mateixa època Vesali,¹ fent disseccions de cadàvers, se'n va adonar de certs errors i inexactituds que havia comès Galè (segle II de la nostra era) en relació amb l'anatomia humana, els partidaris d'aquest (i no eren únicament persones religioses) en lloc de reconèixer que "el pare de la medicina" s'havia equivocat, es varen estimar més aferrar-se a la idea que el cos humà havia canviat ostensiblement al llarg dels pocs cents d'anys que separaven els dos savis.

I per què fou tan difícil assumir amb Galileu que la Terra no era el centre de l'Univers? Perquè suposava abandonar el paradigma que havia acompanyat l'home des de sempre, modelant la seva ment, les seves creences i els seus sentiments: el nostre planeta havia d'esser el protagonista de tota la creació perquè hi vivíem nosaltres. Malgrat tot, Galileu representa el primer pas en el diàleg entre la fe i la ciència.² Per tal de difondre les seves importants troballes sobre la lluna i altres astres del sistema solar, va cercar la connivència dels il·lustrats jesuïtes de la seva època, anant al Col·legi Romà fundat per Ignasi de Loiola, sens dubte la primera comunitat científica internacional d'Occident.³ Allà va poder demostrar entre d'altres novetats, les imperfeccions de la lluna en contra de les tradicionals afirmacions de la física aristotèlica. Fou repetidament aclamat com el millor dels astrònoms, però els problemes sorgiren quan, segons les seves pròpies paraules, "vàrem provar clarament que Venus es mou al voltant del Sol, pero no sense el murmuralll queixòs dels filòsofs". Començava a trontollar el paradigma sobre la immobilitat de la Terra. I quan ja veia que les coses es posaven malament per a ell, en una carta privada va escriure: "Les ciències ens diuen *com és* el cel; la religió ens diu *com se'n va* un al cel...". El Papa Joan Pau II va fer palesa la seva preocupació pels problemes i dificultats que el diàleg ciencia-religió ha tingut

(1) RADL E. M. *Historia de las teorías biológicas*, Tom. I, Revista de Occidente, Madrid 1931.

(2) SEQUEIROS L. Galileo introduce una nueva era en las relaciones ciencia y religión. *Tendencias 21.net*, 2010.

(3) NÚÑEZ DE CASTRO, I. De la amistad y desencuentro de Galileo con los Jesuitas. *Archivo Teológico Granadino*, 68: 79-109, 2005.

al llarg de la història: “Molts encara se senten molestos pels coneguts conflictes que sorgiren quan es va immiscir l'autoritat eclesiàstica en el procés dels avenços del saber científic. L'Església ho recorda i lamenta. Avui reconeixem l'error i els defectes d'aquella manera d'actuar.”⁴

Problemes semblants, encara que no tan punyents (la Inquisició ja no hi era), va tenir també Darwin quan va fer públic el seu llibre *Sobre l'Origen de les Espècies per la Selecció Natural*. Aquesta obra suposava la destrucció d'un altre paradigma, gravat ben endins del cor o de l'ànima de l'home, ja que semblava que feia trontollar Déu com a creador. I per si això no fos prou greu, Darwin ens apropava perillosament als simis! “Estau vós suggerint que Sa Graciosa Majestat es parent d'una moneia?”, li va demanar amb ironia malèvola un dels assistents. També ha passat a la història el bisbe Samuel Wilberforce, el qual en una memorable sessió de la British Association for the Advancement of Science, va ridiculitzar de manera molt brillant les tesis evolucionistes per mor de les seves implicacions teològiques.

A l'eminent Teilhard de Chardin les coses no li varen anar molt millor. No va esser excomunicat, ni es varen incloure les seves obres a l'Índex, però per descriure la seva visió còsmica a la llum de la teoria de l'evolució (“Deu Alfa i Omega, el Senyor Déu de l'Evolució”)⁵ fou “convidat” a anar a la Xina, on va viure 20 anys i, més endavant, després d'un intent frustrat de perdó per part dels seus superiors, fou enviat a Nova York.

Definitivament, ens resulta molt difícil acceptar quelcom molt novedós i revolucionari, segurament perquè tenim la sensació que no sabrem on aferrar-nos. No deu ser per la nostra curtor de mires?

Demanar perdó *versus* aprendre dels errors

És cert que, quan els problemes ja han passat, ens semblen molt més senzills; fins i tot poden arribar a semblar-nos infantils o ridículs aquells greus dilemes que en el seu temps varen esser tan difícils de superar. Pens que em resulta fàcil demanar perdó per les equivocacions del meu avi, a qui jutjam, no des de dins la seva pell, sino des de la nostra, que ara es troba en unes circumstàncies ben diferents a les seves. De totes maneres sembla que a la societat li serveix de conhort... En canvi el que és realment difícil és *actuar correctament aquí i ara*. A dia d'avui també tenim reptes importants i és vers ells cap on hem de dirigir la nostra mirada sense falsa por, ja que hauríem d'evitar que com tantes altres vegades es tornin a repetir els mateixos fets: estam veient muntanyes allà on només hi ha turons? En lloc d'anar cap en-

(4) JUAN PABLO II. Discurso en la Catedral de Colonia, 15 de Noviembre de 1980.

(5) KING U. *Teilhard de Chardin, Escritos Esenciales*. Sal Terrae 198 p. 2007

rere alarmats, en lloc de condemnar, d'excomunicar o mirar cap a una altra banda, no seria millor recordar el que ja ha pasat altres vegades i no repetir-ho de bell nou?

Per què no hem d'anar a beure de les fonts? Jesús era radical, transgressor. Salvant distàncies, tant com ho varen ser Miquel Servet, Galileu, Darwin o Teilhard de Chardin. En el seu moment històric no el va condemnar la Inquisició, ho varen fer els sacerdots. Contínuament deixava de complir les normes, fins i tot en començar la que en deim vida pública "pertanyent al cercle del Baptista, el profeta del desert que ofería el perdó a les aigües del Jordà, ignorant el procés de purificació dels pecats que els dirigents religiosos controlaven en el temple [...], i acollia amb amor i naturalitat els pecadors, oferint los el perdò gratuít de Deu".⁶ Moltes vegades se'ns oblida el seu exemple: "Algú t'ha condemnat, dona? Doncs jo tampoc no et condemno."⁷

El diàleg i àdhuc la confrontació sempre són aconsellables perquè és necessari conèixer altres punts de vista per tal de poder afirmar, o si cal abandonar (per què no hem de fer-ho alguna vegada?) el que nosaltres tenim. Com ja s'ha esmentat, dins la ciència sovint hi ha controvèrsia. Per sort el científic és lliure per opinar. I és que la prohibició del diàleg en realitat és un acte de covardia perquè dona per sabuda la nostra inferioritat o la nostra poca vàlua, si és que hi ha por que puguin trontollar els fonaments que tenim. Si això passa, és que hem edificat la casa damunt d'arena.⁸ I llavors és imprescindible assegurar-la.

"Repensar" i transmetre la fe

La realitat que trobam avui és que hi ha un grup nombrós de persones per a les quals la fe ha quedat anquilosada i, per tant, obsoleta. És imprescindible i urgent fer arribar al gran públic les noves interpretacions de la Sagrada Escriptura a la llum dels coneixements actuals. Record com si fos avui que vaig anar com a oient a una taula rodona en què es tractava sobre les tres religions monoteistes i en el diàleg posterior, una persona del públic va intervenir dient que no volia saber res d'una religió que té un Déu que va manar a un home (Abraham) que matàs el seu fill. Em va semblar que aquest era un pensament summament lògic avui en dia, i ben segur que un grapat de persones que el varen escoltar hi estaven d'acord.

Fets com aquest ens fan adonar-nos que la transmissió ha fallat, que la cadena s'ha romput en alguna de les seves anelles. Molts s'han quedat amb la fe de carboner de la seva infància i, en un moment determinat, i potser

(6) PAGOLA J.A. *Jesús. Aproximación histórica*. Ed. PPC, 593 pp., 2007.

(7) Jn 8, 10-11.

(8) Mt 7, 26-27.

precisament per aquest motiu, deixaren de banda la religiositat i ja no han tingut accés a determinats coneixements (= diàleg fe-cultura) que són els que ens han permès madurar la nostra fe.

Quan a la Universitat s'explicava Religió (juntament amb Política i Educació Física), el capellà encarregat de l'assignatura, ja massa vell per dur a terme la tasca encomanada, ens explicava als estudiants de Biologia i Geologia que quan Déu va crear l'home va fer un model de fang, li va insuflar el seu alè, li va llevar una costella, etc. Alguns dels alumnes el varen interrompre dient-li que això era caduc, perquè ja s'explicava d'una altra manera. Ell els va respondre: "Si, ja ho he sentit, però jo sempre ho he cregut així i així seguiré fins que mori. Vosaltres ho creis com vulgueu." Sempre ho he recordat com una escena molt tendra: vaig sentir molta pena per aquell sacerdot (del qual per altra banda lògicament es varen mofar alguns dels estudiants), perquè vaig pensar que als seus anys no podia fer una altra cosa, i la seva fe, per a ell suficientment arrelada, era deliciosa. El problema, pensava jo, radicava en qui li havia encomanat la responsabilitat d'una docència que li venia gran...

La ciència, malgrat les reticències i dificultats que ha tingut al llarg dels anys, s'ha sabut posar al dia i ha estat capaç de difondre al gran públic els seus coneixements. Per a la nostra Església aquesta és una assignatura pendent. Segurament en el seu moment no es va tenir en compte aquest fet i ara en recollim els resultats. És molt probable que una bona part del rebuig que avui té molta gent envers el fet religiós, almenys pel que pertoca a l'Església catòlica, sigui causa del fet que molts dels adolescents de llavors no varen gaudir de l'oportunitat de madurar la seva fe, com s'ha dit més amunt, i ara tenen una "memòria religiosa" pueril unes vegades, ofegant unes altres, que, a la llum dels temps actuals, no es pot assimilar.

És urgent doncs, superar aquesta llacuna. I és que tal com diu el jesuïta Henri Boulad "són menys cinc", ja quasi no tenim temps... Però, com hem d'aconseguir-ho? Ell mateix suggereix algunes pautes: "Repensar la fe; repensar de bat a bat les estructures heretades del passat; repensar els sagraments, articular-los amb la vida (la institució asfixia el carisma)."⁹

De la mateixa manera que en el terreny de la fe, també a la ciència hi ha qüestions immutables i indiscutibles: les regles bàsiques de càlcul, per exemple. Per al creient ho són l'existència de Déu, l'encarnació, la mort i resurrecció de Jesucrist. Dins el camp del saber, però, hi ha molts de coneixements que admeten matisos i que es van perfilant al llarg del temps: la taula periòdica té avui bastants més elements que quan ja fa anys la vàrem estudiar. Tampoc Ramón y Cajal no va poder emprar el microscopi electrònic

(9) BOULAD, H. Carta al Papa, 2010.

(qui sap fins on hauria pogut arribar si l'hagués tingut!). Per descomptat que són revisables alguns dels aspectes secundaris i col·laterals de la nostra fe, que varen ser molt adequats en el seu moment, però que avui en dia haurien de *ser repensats*. Aquesta seria una manera de poder-la fonamentar millor, inculturant-la d'acord amb el pensament i les necessitats dels homes d'avui, i alliberant-los d'haver d'anar "per lliure". Això no és massa difícil. Bastaria escoltar el pols de la gent, bastaria deixar de costat tantes prohibicions i per contra, saber connectar amb els problemes del dia a dia de la gent del carrer, que necessita respostes urgents a plantejaments actuals (encara que crec que els "cinc minuts" dels quals parla Henri Boulad ja s'estan exhaurint...). Referint-nos als darrers avançaments científics per exemple, el diàleg obert enfront dels nous reptes sobre l'inici i el final de la vida, els trasplantaments, les cèl·lules mare, o els contraceptius, per exemple. Pel que fa a l'aspecte religiosespiritual, és urgent el diàleg intraeclesial sobre algunes qüestions com són la negació dels sagraments a determinades pesones, el sistema actual d'elecció dels bisbes, o l'obligació del celibat, entre d'altres, ja que "són temes sobre els quals hauria de reflexionar-se molt, i també, dels quals s'hauria de parlar més".¹⁰

És cert que s'estan intentat treure a la llum alguns d'aquest temes, encara que tímidament, però fa la sensació que *encara és massa difícil dialogar en veu alta*. A Internet hi ha alguns fòrums com són www.tendencias21.net o el grup trans i interdisciplinari (DECYR, Diálogo Entre Ciencia Y Religión) a www.metanexus.net en els quals es tracten els temes amb serietat i certa altura, essent alhora divulgatius.

Potser per començar seria més fàcil fer arribar a la gent les interpretacions actuals de les Sagrades escriptures com s'ha dit abans, però, com s'ha de fer? Els professors de Teologia ja ho transmeten als seus alumnes, però tal com va fer Jesús quan "va veure una gran multitud i va tenir compassió d'ells", nosaltres també hauríem de ser capaços de saber fer arribar aquest pa a la gent. Al llarg del curs acadèmic 1996-97 Pastoral Universitària va organitzar un cicle de conferències sobre fe i ciència amb un gran èxit d'assistència de professors i estudiants. I amb molt bon criteri la diòcesi de Mallorca el va continuar més endavant a Palma, per tal que estigués a l'abast de tothom.

S'haurien de crear espais on poder tractar aquests temes, però ha arribat el moment de deixar de banda el nostre protagonisme i que siguin els joves els que els suggereixin. Que ho facin des de la seva iniciativa i estil de fer les coses. Ens hem acostumat massa a ser nosaltres, els majors, els que organitzam les activitats i no som del tot conscients que, atès que la societat d'avui evoluciona més aviat que mai, ens hem quedat obsolets. No sabem com hem

(10) MARTINI C. M. y VERZÉ P. *Estamos todos en la misma barca*. San Pablo, 120 pp. 2009.

d'arribar a les noves generacions, perquè no som del seu "estil". Però és veritat que tenim molt a comunicar. I no basta tenir fe, sinó que *és necessari saber-la transmetre*.

"L'Església necessita joventut. Ningú no pot conquerir tan bé els joves com la joventut [...]. Ells són subjectes que estàn enfront de nosaltres, amb els quals cerquem una relació entre iguals i un intercanvi [...]. Els joves tenen coses a dir-nos, però el diàleg no funciona si pretenem dur-lo a terme des d'una postura de superioritat."¹¹ Potser això suposi repensar alguns paradigmes ja decadents que, encara que ens puguin semblar fonamentals, tal vegada i pensant el pitjor siguin només com un fum que no fa més que dificultar que es transparenti la magnífica figura de Jesús. Un Jesús proper, comprensiu, i de vegades indisciplinat vers la normativa, però que quan se'l coneix té el mateix "ganxo", si se'm permet l'expressió, que va tenir amb els seus contemporanis. Després de tot, l'important és que quan cadascun de nosaltres arribi al final de la vida, el trobem a Ell que ens dóna la mà i ens diu: "La teva fe t'ha salvat".¹²

(11) MARTINI C.M. y SPORSCHILL G. Coloquios nocturnos en Jerusalén. Ed. San Pablo, 195 pp., 2008.

(12) Lc 7, 50.